

Toespraak van Micha de Winter – Hoogleraar in de pedagogiek aan de Universiteit Utrecht

‘Hartelijk dank voor de uitnodiging om kort te reflecteren op deze campagne en wat erover gezegd is. Ik wou eigenlijk beginnen met een waarschuwing, want ik heb heel veel waarschuwingen gehoord nu al in dit korte tijdsbestek. En ik werk heel veel met jongeren en met scholen en ik denk als jongeren ergens allergisch voor zijn dan is dat als wij als grijze dames en heren ze volstoppen met waarschuwingen.

Er zijn heel veel redenen om je zorgen over te maken maar ik denk dat het voor een campagne als deze, die ik ontzettend ondersteun, allereerst van belang is om ook als we het over educatie en over jongeren hebben, ze aan te spreken op hun potentieel en niet zozeer op wat wij als dreigingen zien hoe reëel dat ook is.

Ik heb het de laatste tijd heel veel in mijn vakgebied over de pedagogiek van de **hoop**. Dat betekent eigenlijk dat wij op allerlei manieren gewend zijn om jonge mensen aan te spreken op alles wat er misgaat op individueel vlak, al die risicofactoren die ze hebben op dyslexie en een hoog sensitiviteit en weet ik veel wat we voor epidemieën ze tegenwoordig allemaal hebben. Maar we vergeten eigenlijk dat als je jonge mensen grootbrengt en opleidt en ze helpt om hun identiteit te vinden dat ze dan vooral geïnteresseerd zijn in de vraag, ‘wat kunnen wij bijdragen?’ en ‘wat wordt er van ons verwacht in de samenleving?’

Dat is de drijvende kracht. En ik heb dat begrip **HOOP** uiteen gelegd in de beginletters. Het gaat in de eerste plaats over de **H**. Dat is **Handelingsperspectief**. We kunnen tegen jongeren zeggen dat er van alles fout gaat. Maar het allerbelangrijkste is natuurlijk dat ze zich afvragen wat kunnen wij daarmee doen? Een heel mooi voorbeeld zien we natuurlijk op 't ogenblik aan die kinderen die in Den Haag aan het demonstreren zijn. Hoewel er gisteravond een vader was die in één van de kranten zei van; ‘Mijn dochter is 8 en ik kreeg een brief van de school dat alle kinderen morgen in groene kledij naar school moeten komen want dat is een van de kinderen die heeft na het jeugdjournaal gekeken en die had bedacht dat we allemaal solidair moeten zijn.’

Hoe kan een kind van 8 zonder voorbereiding, zonder daar kritisch over hebben leren nadenken. Dan ben je bezig met het verwezenlijken van de doelstellingen van anderen in plaats van dat je die kinderen zelf motiveert, om kritisch na te denken, verantwoordelijkheid leren dragen voor die problemen.

Dat is ook een beetje mijn insteek voor vandaag. Ik ben een aantal jaren geleden, ik denk dat het al bijna 15 jaar geleden is, door de WHR gevraagd om een studie te schrijven over de vraag van wat kunnen opvoeding en onderwijs nou eigenlijk doen ter bevordering van de democratische rechtstaat? En dat was rond 2005 en dat was natuurlijk de tijd waarin we ons allemaal ontzettend veel zorgen maakte. Het was na de Twin-Towers, het was na de moord op Van Gogh.

En er waren allerlei signalen in de samenleving dat die sociale cohesie aan het afbrokkelen was. Er waren jongeren in bepaalde gemeentes die stonden te juichen nadat die vliegtuigen de Twin-Towers in waren gevlogen. Het waren juichende kinderen! Ik weet niet of het in Ede was, maar wel in de buurt in ieder geval.

Dan maakten we ons terecht natuurlijk allemaal zorgen over. Maar de vraag wat kun je daar nou aan doen? Ik heb daar toen een hele studie over geschreven, die heette: ‘De noodzaak van een democratisch pedagogisch offensief’. De gedachte was dat democratie zichzelf niet verdedigt. En democratie zit ook niet in onze genen. Als je het werk van bijvoorbeeld Hannah Arendt en Martha Nussbaum en al dat soort mensen leest, die zeggen allemaal het gaat over medemenselijkheid, respect voor anderen.

Dat zijn allemaal mooie begrippen, maar dat moet je cultiveren, dat ontstaat niet vanzelf. Dat zit niet zomaar in ons. We hebben wel het vermogen daartoe om bijvoorbeeld empathisch te zijn naar mensen die heel anders zijn dan wijzelf, maar dat komt niet zomaar vanzelf tot stand.

Daar moet je echt ongelooflijk je best voor doen en opvoeding en onderwijs zijn wat mij betreft, en wat veel andere mensen betreft, eigenlijk de allerbelangrijkste middelen om dat te doen. Maar dat betekent wel dat we dat aan moeten pakken.

De aansluiting met die Grondwet is een heel mooi initiatief. Ik denk dat er ook heel veel behoefte aan is. Want ook bijvoorbeeld in scholen zelf zie je op het ogenblik signalen waar we 't nu vandaag over gehad hebben, meer op Europees of Nederlands samenlevingsniveau, dat zie je ook allemaal in scholen optreden: polarisatie in scholen. Leerlingen of groepen leerlingen van verschillende religieuze of etnische herkomst die elkaar het licht in de ogen niet gunnen. Elkaar voor rotte vis uitmaken, radicaliseringszaken, segregatie, kinderen die in hun eigen bubbels leven en daar eigenlijk ook al niet meer uitkomen. Dat is zichtbaar en tastbaar in scholen. En dan moeten we natuurlijk iets aan doen, door daar jongeren zelf bij te betrekken en dat niet van bovenaf, vanuit een soort alarmistisch standpunt wat wij met elkaar hebben, over ze uit te storten want dat werkt namelijk gewoon niet. Ik wou het heel even met u hebben, want dat vind ik zelf een heel mooi voorbeeld, over het 'nekvel incident'. Er was 2 weken geleden een onderwijsassistent, ergens in Noord-Holland, die heeft een leerling van het vmbo die zich onmogelijk gedroeg en hem ook persoonlijk uitschold, allemaal verschrikkelijke scheldwoorden. Dat had ook al een hele geschiedenis. Die heeft op een gegeven moment die jongen bij z'n nekvel gepakt en de klas uitgezet. En wat gebeurt er vervolgens? De directie van de school heeft de docent die dat deed geschorst met onmiddellijke ingang. Dus met andere woorden: ze gaven de leerling eigenlijk reflexmatig de schuld. Daar kwam enorme commotie over toen bleek wat die jongen allemaal al op zijn kerfstok had. Uiteindelijk, nadat de krant en de media daar veel over gezegd hadden, werd de schorsing opgeheven en mocht die meneer weer terugkomen en werd er met de ouders van de jongen gepraat.

Wat leert ons dat incident? Ik vind het zelf heel beeldend om dat wat wij tegenkomen in ons onderzoek, in onze werk op scholen, is dat er natuurlijk heel veel gebeurt op scholen. Er zijn heel veel samenlevingsspanningen die in dat onderwijs terechtkomen. Die je gewoon kunt zien en die tastbaar zijn.

Dus als er spanningen zijn in de samenleving over het aantal vluchtelingen, over radicalisme of over het salafisme, zie je dat terug in de school en kinderen reageren daar heel sterk op. Ik was een dag na de aanslag op Charlie Hebdo bij een groepsgesprek op een basisschool, in groep 7. Daarover zeiden de meeste kinderen natuurlijk dat had nooit mogen gebeuren. Ze vonden het heel erg wat ze gedaan hebben, die mensen. Maar er was ook een meisje die zei, nou daar ben ik het helemaal niet mee eens want die tekenaars hebben de profeet beledigd en dat is het allerergste wat je kan doen. Als ik een geweer had gehad, zei ze – 10, 11 jaar oud – dan had ik het ook gedaan.

En wat mij opvalt bij al dit soort zaken, is dat de scholen vaak geen normatief referentiekader hebben om daarop te reageren. Dat gaat altijd individueel. Dus deze juffrouw, barstte spontaan in tranen uit. Zij wist niet hoe ze het had, want iedereen was natuurlijk helemaal geëmotioneerd. En dan wordt er tegen die mevrouw gezegd, misschien moet je toch eens op een cursus waar je je emoties leert beheersen. Maar wat opvalt bij al dit soort dingen is dat het reflexmatig gaat. We reageren heel individueel, we psychologiseren wat af. De docent die de leerling bij dat nekvel pakte, die moest ook psychologische begeleiding krijgen. Maar we vergeten dat het eigenlijk gaat om een normatief kader. En scholen, heb ik gemerkt, zijn ontzettend bang om een heel duidelijk normatief kader. Want die scholen concurreren ook allemaal met elkaar tegenwoordig. Als wij ons normatieve kader te scherp maken, dan kost ons dat misschien leerlingen et cetera.

Maar je merkt aan heel veel dingen die op scholen gebeuren dat dat kader eigenlijk ontbreekt. En dat zie ik eigenlijk al jaren gebeuren en daarom pleit ik eigenlijk ook al heel wat jaren voor, wat ik dan zelf noem, een Grondwet voor de school. Ik vind dat iedere school in Nederland of het nou basisonderwijs is of voortgezet onderwijs, vmbo, beroepsonderwijs, dat maakt niet uit. Ik denk dat elke school een soort Grondwet nodig heeft. Die in dialoog tot stand komt.

Want het gaat niet om het van bovenaf naar beneden afkondigen wat wij met elkaar vinden. Het gaat wel om wat wij met elkaar vinden, maar het gaat vooral om de dialoog tussen docenten, leerlingen en ouders om wat ik dan maar noem, de hoekvlag van het speelveld in zo'n school te bepalen met elkaar.

Een voorbeeld.

De docenten, de school zeggen: 'U mag van ons verwachten dat wij alles doen wat in onze mogelijkheden ligt om het allerbeste van uw kind te maken. Om alles eruit te halen wat erin zit. Maar in ruil daarvoor, en u mag ons daar altijd op aanspreken, willen wij contact met u hebben als ouders. Want dat hebben we nodig. En in ruil daarvoor willen we ook dat we de dialoog met elkaar voeren zonder fysieke of verbale agressie.'

Dat klinkt als een ontzettende open deur. Maar kijk eens naar de enquêtes waarin aan docenten in Nederland gevraagd wordt of en hoe vaak ze met verbale of fysieke agressie te maken krijgen. Dat is echt schrikbarend. Mensen zeggen, het staat in onze schoolgids dat we hier respect voor elkaar hebben. Maar kennelijk is dat dus niet duidelijk genoeg en voor iedereen helder. Om die reden denk ik dat het heel erg nodig is, we denken wel dat we allemaal dat normatieve kader delen, maar dat is ongelooflijk impliciet en het is ook niet helder. Dus ik ben voor een Grondwet van de school waarin de verschillende betrokkenen, en dat moet ook vaak herzien worden, met elkaar de fundamentele uitgangspunten bepalen. De waarden die ons allemaal binden. Ik denk dat zo'n normatief kader ontzettend belangrijk kan zijn om een heleboel van die dagelijkse spanningen in een school ook daar een weg in te vinden, dat we kunnen zeggen: Iedereen heeft hier op school het recht op vrijheid van meningsuiting.

Maar omdat we een educatieve omgeving zijn hebben we ook allemaal het recht om aan iedereen, bij elke mening, vragen te stellen. Waar haal jij dat vandaan? Waarom vind je dat? Welke bron heb je daarvoor?

In mijn **HOOP** perspectief – de **H** van **H**andelingsperspectief – cultiveren. Dus kinderen met elkaar leren hoe je problemen kunt aanpakken, ook in je eigen school, bijvoorbeeld als het om pesten gaat. En de tweede is de '**O**' van het **O**nderbreken van impulsieve oordelen. Wat een fundament is wat mij betreft van een democratische rechtstaat. Dus wij spreken met elkaar af dat het op deze school de norm is dat iedereen mag zeggen wat hij wil, als ie tenminste de anderen niet bewust alleen maar kwetst, maar je mag je mening uiten zoveel je wilt, maar daar hoort de verantwoordelijkheid bij om te accepteren dat alle anderen jou ook mogen vragen waarom je dat vindt. En naar je bronnen te vragen en daarover te discussiëren.

De derde '**O**' is **O**ptimisme voorleven. En dan kom ik terug bij het begin van mijn betoog. Optimisme is een vak, maar kinderen hebben het wel enorm nodig. Want je moet heel erg goed je best doen om uit al die negatieve berichtgeving en al die zorgen die er zijn, om daar nog doorheen te leren kijken en te zien dat er heel veel dingen in de wereld eigenlijk ook heel erg goed gaan. Kindersterfte neemt af terwijl wij allemaal denken dat het stijgt. De opleidingskansen van meisjes nemen mondiaal toe. Het geweld in de wereld, terwijl wij allemaal denken dat het enorm stijgt, neemt juist heel drastisch af. Optimisme is een vak. Wij moeten kinderen ook leren om hoopvol naar de toekomst te kijken. En het eindigt natuurlijk met de '**P**' van **P**articipatie. Kinderen hebben een stem nodig. Dat is het begin van elke democratie.

Ik hoop dat u de verbinding ziet. Ik denk dat als het over die campagne gaat, die ik heel erg ondersteun, en de vraag is wat te doen met de Grondwet? Hoe kunnen we de Grondwet weer levend maken? Dan gaat 't wat mij betreft echt om dat levend maken. En levend maken bij kinderen doe je niet door te zeggen wat er gebeurt als we zoiets niet hebben. Levend maken doen we door learning by doing. Dus kinderen met kinderen, samen met de ouders en met docenten onderzoek doen naar de vraag: 'Waarom was die Grondwet eigenlijk nodig?' Nou die was nodig omdat we anders elkaar de koppen insloegen in dit land. We moeten met die kinderen in de geschiedenis duiken. En we moeten het vooral ook toepassen op hun eigen situatie.

De school is wat mij betreft de eerste educatieve omgeving waarin je met elkaar gaat delibereren over de vraag van, wat hebben wij nou in deze school aan fundamentele afspraken nodig over hoe we met elkaar omgaan. Fundamentele waarden. En ik denk dat die campagne als we het over jeugd en jongeren hebben, dat we het aards moeten maken. Dus het gaat niet om teksten uit te storten. En glossy magazines maken omdat lekker toegankelijk te maken voor kinderen. Nee, we moeten 't op hun eigen wereld van toepassing verklaren. Dus daarom denk ik dat het onderwijs in Nederland een hele belangrijke partner moet zijn in het laten slagen van deze campagne.

Dank jullie wel.'